

הרחקת מתן פירות השכר לצדיק כיוון שמעשיו הטובים לא הושלמו, וקידוב השכר לרשע כיוון שמעשיו הושלמו

ובמדרש עוד (ילקוט ח"א תתמז): "זה שאמר הכתוב (משלי יא, כא): 'יָד לַיָּד לֹא יִנְקָה' - אמר הקדוש ברוך הוא לישראל: לא תעשו את התורה על מנת לקבל פרס שכרה - מיד, שכל העושה כך נקרא רע, ואינו מתנקה, שלא הניח לבניו כלום⁷³². שאילו ביקש אברהם שכרן של מצוות מיד, איך היה אומר משה: 'זכור לאברהם', וכן אליהו אמר: 'ה' אלוהי אברהם וגו' ואני נזכר להם?

אבל באומות העולם - אם עשו מצוות, מיד ליד (=באותו רגע שעושים המצוות) אני נותן שכרן, שנאמר (דברים ז, י): "וּמְשַׁלֵּם לְשֹׁנְאָיו (אֶל פְּנֵיו לְהֶאֱבִידוֹ)" - בעולם הזה, ואין בידו בעולם הבא.

מהו: "לא יֶאֱחָר (לְשֹׁנְאוֹ, אֶל פְּנֵיו וְשֵׁלֵם לוֹ)" (שם)? אינו נותן לשונאיו ממה שלאחריו, אלא ממה שלפניו. משל למה הדבר דומה? לאדם שיש לו משא ה' ליטריין, או של 'י ליטריין - לפניו פושט ידו ונוטל (כיוון שהמשא קל - נושא אותו לפניו). אבל אם היה משא של חמישים ליטרא - טוענו על כתפיו לאחריו. כך מתן שכרן של מכחישי ה' - כאדם שנושא משא קל לפניו, אבל מתן שכרן של צדיקים - משא גדול שעל הכתף (=החבל על הכתף והתיק על הגב). אמר דוד (תהלים סח, כ): 'בְּרוּךְ ה' יוֹם יוֹם יַעֲמֵס לְנוֹ' - הצדיקים מתן שכרן לאחריו, שנאמר (שם צד, טו): 'וְאַחֲרָיו - כָּל יִשְׂרָאֵל לֵב'. אמר משה לישראל: תהיו יודעים, שהמצוות שאתם עושים שמורות לכם לעתיד, שנאמר (דברים ז, יב): "וְיִשְׁמַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְךָ אֶת הַבְּרִית וְאֶת הַחֶסֶד". ולעולם הבא - הקדוש ברוך הוא

הערות - ילמד ענויים דרכו

732 אין הכוונה כאן על הקרן של המצווה, אלא על הפירות. כפי שיבואר, גם הפירות שניתנים לצדיק על מעשיו הטובים - לא ניתנים אלא כשהמצווה נשלמת. והקב"ה מדריך את ישראל שיעשו מעשים גדולים, שיגיעו להשלמתם רק אחרי הרבה דורות. וזאת אף על פי שהם בעצמם לא יזכו בעבורם לרוב טובה, אלא רק בניהם.

ונראה לי שזו היתה עוצמת הנביאים, שאמרו חכמים עליהם שנבואתם היתה לדורות ולכן נכתבה. והכוונה שדברי התוכחה שלהם, אף שלא השפיעו השפעה מיידית, היתה להם השפעה עמוקה לדורות, והפירות הגיעו רק אחרי דורות רבים. וז"ל הכוזרי ה, כ ההקדמה החמישית: "שִׁנְפִּשׁוֹת הַשׁוֹמְעִים מִתּוֹשְׁמוֹת (=מושפעות) מִתּוֹכַחַת הַמּוֹכִיחַ, אִם יוֹכִיחַ בְּכָרִים מְקַבְּלִים. וְלִתּוֹכַחַת בְּאֵמַת תּוֹעֵלָתָ עַל כָּל פְּנִים (=בכל מקרה), וְאֵף אִם לֹא שָׁב הַמְּמַרְהָ מֵעֲשׂוֹת הָרָע, יוֹצֵאת בְּנַפְשׁוֹ מֵאוֹתָהּ הַתּוֹכַחַת נִיצוּץ שִׁירָאָה כִּי הַמַּעֲשֶׂה הַהוּא - רָע, וְזֶה חֵלֶק מִן הַתְּשׁוּבָה וְהַתְּקָלָה לָהּ". וז"ל הראי"ה באיגרת תקנה: "ופעולת חכמים לוקחי נפשות כאלה אינה חוזרת ריקם בשום פעם; לפעמים פעולותיהם נראות בגלוי, על ידי מה שהמקורבים מהם מטיבים את מעשיהם, ומישרים את דעותיהם יותר בפועל, ולפעמים נכנס רק גרעין פנימי בהם, וכבר בטוחים הם שלא יפטרנו מן העולם בלא תשובה. ואפילו אם חלילה יהיה המושפע כל כך גרוע עד שהוא בעצמו לא יזכה לשוב בתשובה, יפעול כוח הגרעין הזה על טבע נפשו ונפיק מיניה זרעא מעליא, שישוב בתשובה, ויתקן גם כן את נפש אביו, כדין 'ברא מזכא אבא'."

מסלול 1: יום ד לפרשת יתרו
מסלול 2: יום א לפרשת יתרו

נותן שכרן, שנאמר (ישעיהו מ'): "הֲנֵה שְׂכָרוֹ אֶתוֹ וּפְעָלָתוֹ לְפָנָיו". והן רואין ומתמיהין ואומרים: כל הטוב הזה היה מתוקן לנו? שנאמר (תהלים לא, כ): 'מָה רַב טוֹבָבְךָ אֱשֶׁר צָפַנְתָּ לִירְאֵיךָ'. עד כאן.

ובמדרש הזה (יש) חכמה נפלאה, שראוי שיהיה מתן שכרן של צדיקים דווקא בעולם הבא, ולא מיד, ומתן שכרן של אינם צדיקים - בעולם הזה.

וזה כי כל דבר שהוא במדרגה היותר עליונה - אינו יוצא לפועל מיד, והדבר שאינו כל כך במדרגה - יוצא לפועל מיד. ודבר זה ביארנו אותו והארכנו בו בחיבור נצח ישראל (בס"פ יג ובפרק יט). והוא דבר מבואר וברור מאוד, שכן נראה כי הנמצאים והנבראים אשר הם יותר שלמים ויותר במדרגה, אינם ממהרים להיות נמצאים בפועל, כמו אותם שהם אינם כל כך במדרגה⁷³³, ואין כאן מקום (לבאר עניין) זה. וזה שאמר כי מתן שכרן של מכחישי ה' - מפני שהוא קטן ופחות במדרגה, הוא יותר קרוב לצאת לפועל⁷³⁴. וזה (הטעם) שמדמה אותו אל מי שיש לו משא קטן, שהוא נושא אותו לפניו (באופן שהוא זמין לו) - והוא קרוב אל המקבל⁷³⁵, בשביל שהוא קטן, וכך מתן שכרן של מכחישי ה'. ומי שאינו צדיק גמור, מפני שאין שכרו דבר גדול, לכך הוא יותר קרוב להיות נמצא למקבל. אבל מתן שכרן של צדיקים, לפי גודל מדרגתו העליונה, אינו ממהר להיות יוצא אל הפועל, כמו שכל דבר שהוא במדרגה היותר עליונה - אינו

הערות - ילמד ענוים דרכו

733 כלומר בעולם הטבע, ככל שהיצור מורכב יותר כך תהליך הגדילה שלו ארוך יותר. והאדם שהוא היצור המורכב ביותר - תהליך ההתפתחות שלו עד שמגיע להבשלה ובגרות - ארוך ביותר. [ועיין בגור אריה ויקרא יב, בעניין האשה שמתבגרת לפני האיש; גבורות השם פרק כט בעניין עשו שהיה מוכן וגמור לפני יעקב; גור אריה לדברים כה, בעניין הנשמה שיורדת לאדם אחרי יצירת הגוף; באר הגולה באר ראשון בעניין שהקלקול ממעשה שלילי טבעי מתגלה מיד ואילו מהחטא שהוא רוחני מתגלה הקלקול אחר זמן].

האבות עשו מעשים גבוהים ועליונים, שלסיום ההבשלה שלהם ולהוצאתם אל הפועל דרושות אלפי שנים. קריאת אברהם ויצחק בשם ה' אל עולם לא נגמרה. בניין שלמות המשפחה על ידי יעקב ובניין האומה הישראלית - גם הוא לא נשלם. קבלת התורה שמסר משה לישראל - גם היא לא נשלמה. המעשים גדולים והתהליכים ארוכים. ואכן יש לנו גדולי עולם שיצירותיהם התחילו לזעזע את העולם רק אחרי פטירתם. [וזאת הסיבה ל"זכות אבות" - שלא ניתן לכלות ח"ו את הבנים, שהם נושאים בתוכם את המשך התהליך שהתחיל האב].

לעומת זאת הרשעים, גם אם עשו מעשה טוב, היה זה מעשה קטן וזמני, שהסתיים בעצם המעשה שעשו.

734 כפי שהתבאר לעיל "אין שכירות משתלמת אלא לבסוף". וכיוון שלמעשה הטוב של הרשעים אין עוד פירות וענפים, וכבר יצא הכל לפועל - הרי הושלמה הפעולה ואפשר לתת לו שכרו.

735 כי דבר שאדם רוצה שיהיה זמין - הוא שם אותו לפניו. זאת בניגוד למה שאינו צריך לו עתה, ששמו בתיק מאחוריו.

ממהר להיות נמצא בפועל. ולכך מדמה מתן שכרן של צדיקים למי שהוא נושא משא על כתפיו, לאחריו של אדם, ואינו ממהר להיות יוצא אל הפועל לתת למקבל⁷³⁶.
 וכן (בשביל טעם זה) בעצמו, הקדוש ברוך הוא משלם לצדיק את חטאיו בעולם הזה. כאשר אין הצדיק ראוי לשכר שלו בעולם הזה, ולכך נפרע על חטאיו בעולם הזה⁷³⁷.
 וכן החטאים של הרשעים - אינם (נפרעים) בעולם הזה, בשביל שהוא (=העולם הזה) מיוחד לתשלום שכר מצוות (של הרשע) בעולם הזה, מן הטעם אשר התבאר.

הערות - ילמד ענוים דרכו

736 עוד בעניין זה עיין בנצח ישראל פרק יט.

737 לפי הטעמים שנאמרו לפני כן, הקב"ה מעניש את הצדיק על מיעוט חטאיו בעולם הזה - כיוון שהחטא שלו מקרי ולא עצמי וגם רעות העולם הזה גם כן מקריות וכלליות ולא פרטיות ומוחלטות. וגם מפני שהעונש תכליתו לנקותו לעולם הבא, והעולם הזה הוא הכנה והתהוות לעולם הבא. ולפי טעמים אלו משמע שמלבד ניקוי זה - יכול הצדיק לזכות לטובה בעולם הזה! אולם לפי מה שכותב כאן, הסיבה שהצדיק נענש בעולם הזה היא שהשכר נדחה לעולם הבא, ואין לו עדיין זכויות כי הן לא הושלמו כלל!

ובאמת מצאנו שני סוגים של צדיקים: יש צדיקים שבכל חייהם לא זכו לטובות העולם הזה, ויש צדיקים שעל אף שנענשו מעט בעולם הזה על מיעוט עוונותיהם, עדיין בשאר חייהם היו ברוב טובה. והטעם, שצדיקים גדולים שעשו מעשים גדולים - המעשים שלהם לא הושלמו בחייהם, ולכן אפילו מהפירות של המעשים לא יכלו ליהנות, שהרי כל עוד לא הושלמה המצווה - אין נחשב לו שעשאה. ועל כן הרי הוא כ"רשע ששרף כל התורה כולה" (כלשון הגמרא בקידושין לט, ב), שאין לו זכויות. ועל כן רק נענש על מיעוט חטאיו ואין לו טובה. לעומת זאת, הצדיק שמעשיו הטובים כבר נשלמו בחייו - יאכל פירות מעשיו כבר בחייו!

וזה החילוק בין רש"י לתוס' בקידושין (שם) שנחלקו בביאור דברי הגמרא "יום טב ויום ביש". (ולענ"ד יש לבאר על פי זה גם ביאור חדש לגמרא בקידושין מ, א שיש "צדיק טוב - שהוא טוב לשמים וטוב לבריות, ויש צדיק לא טוב - שהוא טוב לשמים ורע לבריות". צדיק שעושה פעולות גדולות שלא רואים בהן פירות בדורו - הוא "רע לבריות" כי דורו לא נהנה ממעשיו, אבל באמת הוא "טוב לשמים". ואילו צדיק שעושה פעולות מיידיות שרואים את פירותיהם בדורו - הוא טוב גם לשמים וגם לבריות. וזהו החילוק בין מצוות כיבוד אב ואם והכנסת אורחים - שהטוב מייד, לבין מצוות שילוח הקן, שעניינה לעורר רחמי שמים על הגלות ולעורר הגאולה (עיין בביאור רבנו בחיי לדברים כב, ז "ויש עוד דעת אחרת"; וזהר חדש, רות כה, ב; תיקוני זוהר, תיקונא שתיתאה כג, א - שהפרי והטוב יהיה רק בגאולה. ועל כן נאמר בשילוח הקן: "למען ייטב לך והארכת ימים" - שהטובה תבוא אחר אריכות ימים.)

ועל זה בא המדרש ואומר: אף שיש לכך מחיר בחיי העולם הזה, אל לנו לרוץ לעשיית מצוות ומעשים טובים שנשלמים מיד. אלא יש לנו להתחיל מהלכים גדולים, שאף שלא יושלמו בחיינו ולא נזכה שבחינו יקפו לטובתנו ולא נזכה ליהנות מפירותיהם - הרי שהבנים שישלימו את המהלך יזכו. לפי זה יוצא שלא רק ששכר על מיעוט זכויות של הרשע בעולם הזה אינו מבטא טובה וקרבה לה, אלא גם שכר שהצדיק זוכה לו כבר בחייו בעולם הזה כפרי על מעשיו הטובים - אינו חיובי, כיוון שזה מבטא שהמצוות שעשה קטנות ולא גדולות.

טעם נוסף לקירוב שכר הרשעים - כדי לשוב לסדר הראוי

ובפרק עושין פסין (עירובין כב,ב) נתנו טעם על מה שלרשע משלם לו (הקב"ה) שכרו מיד. אמרו שם: "וּמְשָׁלִם לְשֹׁנְאָיו אֶל פְּנֵיו לְהֶאֱבִידוֹ" (דברים ז,י) - אמר רבי יהושע בן לוי: אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לומר, כאדם שהוא נושא משוי על פניו, ומבקש להשליכו (= שהוא כבד עליו ומעוניין להשליכו כדי להקל מעליו משאו). 'לא יֵאָחַר לְשֹׁנְאוֹ' (שם) - אמר רבי אילא, לשונאיו הוא דלא יאחר, אבל הוא מאחר לצדיקים (שהמשא שלהם אינו כבד לקב"ה). והיינו דאמר רבי יהושע בן לוי: 'היום לעשותם' - ולא למחר לעשותם, 'היום לעשותם' - ולמחר ליטול שכרם".

ביארו כי השכר לרשעים בלבד (=רק השכר של הרשעים) ראוי שיהיה משולם להם בעולם הזה. כי השכר של רשעים הוא כמו שנושא משא על פניו (=לפניו), שהמשא הזה הוא נגדו (=מכביד עליו ומפריע), וחפץ להשליכו מאתו - כאשר (=כמו) הרשעים (ש)ראויים שיהיו מסולקים מאתו. וכאשר הרשעים מסולקים מאתו, אז אין עם השם יתברך דבר שהוא חוץ מן הסדר הראוי (=כי הסדר הראוי הוא לתת טוב לטובים ורע לרעים. ולכן הצורך לתת טוב לרעים הוא יציאה מהסדר הראוי, וזה כביכול כבודת לה'). ולכך נקרא שכרן של רשעים שהוא "משאוי שמונח על פניו" - שהיא נגדו, יוצא מן הסדר, ו(על כן) מבקש להשליכו. וכן שכרן של רשעים הוא גם כן חוץ מן הסדר - שיהיה לרשע שכר טוב. והוא יתברך חפץ לשלם שכרו בעולם הזה, ובזה הם מסולקים מאתו יתברך, ולא יהיה עוד דבר שהוא שלא כסדר... כי שכרן הוא דבר יוצא מן הסדר המציאות - שיהיה אל הרשע קירוב אל השם יתברך, וראוי שיהיה מסולק דבר זה.

והבן הדברים, כי הם דברים ברורים. ותדע כי הדבר (הוא) הפך ממה שחשבו, כי שכר המצוות (העיקרי, ושמבטא קרבה לה') הוא השכר בעולם הזה. שאין הדבר הזה כך כלל, רק כי שמור הוא ליום אחרון.

שאלות מנחות:

- ✦ לפירוש המהר"ל, האם הקב"ה מאחר את התשלום לצדיקים מרצונו או מפני שמעשיהם מחייבים שלא יהיה ניתן לשלם להם מיד?
- ✦ מדוע דווקא דברים עליונים דורשים תהליך ארוך יותר של התפתחות?
- ✦ לפי דברי המדרש, מה משמעות "זכות אבות"?
- ✦ מדוע הצדיק שמעשיו יבשילו רק לאחר זמן ארוך אינו יכול לקבל גמול טוב בחייו אפילו כשאין לו חטאים?
- ✦ מהם שני הפירושים של "אל פניו"?